

Kasén, A. (2026). «Pleie» – en begrepsbestemmelse.
I S. M. Herholdt-Lomholdt, J.-T. Figenschou Lockertsen og I.-L. Magnussen (Red.),
Med omsorg som sykepleiens ankerfeste – i utdanning, praksis og ledelse
(s. 21–39). Fagbokforlaget. <https://doi.org/10.55669/oa741001>

Kapittel 2

«Pleie» – en begrepsbestemmelse

Anne Kasén

Sammenheng: Dette kapitlet omhandler begrepet «pleie» og dets betydningsdimensjoner slik de fremstår i norske ordbøker fra 1881 til i dag. Begrunnelsen for denne grunnforskningen i sykepleie er at begrepet ofte ser ut til å bli brukt side om side med et annet sentralt begrep, «omsorg», men at disse ikke er synonyme med hverandre.

Nøkkelord: sykepleie, omsorg, begrepsbestemmelse

Abstract: This chapter deals with the Norwegian concept «pleie» («care» in English) as part of «sykepleie» (English «nursing»/ «nursing care») and its dimensions of meaning as they appear in Norwegian dictionaries from 1881 to the present. The rationale for this basic research in caring science is that the concept seems to be often used side by side with another key concept, in Norwegian «omsorg» (also translated as «care» in English) but these are not synonymous with each other. The result of a concept determination cannot be translated to another language; it must be done in each language separately to preserve the conceptual discoveries.

Keywords: nursing care, concept determination

Innledning

Språkets og begrepenes sentrale plass i forståelsen av omsorg og pasientens verd har sitt grunnlag i den autonome omsorgsvitenskapelige tradisjonen innen «caring science», slik den er utviklet av Eriksson (Lindholm Nyström et al., 2022). Denne tradisjonen er min forståelseshorisont innen forskning og undervisning, og den har ført til en oppfatning av betydningsdimensjonene ved, og nyansene av mening i, begrepene som brukes i et felt eller innen en vitenskap. Begrepsbestemmelse som metodologi ble derfor en naturlig tilnærming både i min masteroppgave (Kasén, 1996) og i doktorgradsavhandlingen (Kasén, 2002). Siden jeg kommer «utenfra» for å undervise i «sykepleievitenskap» ved et norsk universitet, var det viktig å lese meg inn på den norske forståelseshorizonten om profesjonen, sykepleievitenskapen og, fremfor alt, begrepene som dukket opp i denne utviklingen og i debatten rundt dem.

En av de første bøkene jeg leste var *Pleie uten omsorg?* (Martinsen & Wærness, 1991), og dette kapitlet har sitt utspring i mine undringer i møtet med teksten. I boken, hvis første utgave ble utgitt i 1979, problematiserer forfatterne om sykepleierens kamp for anerkjennelse av yrket på vitenskapelig grunnlag må være i konflikt med omsorgen for de syke. Boken beskriver en kamp mellom sykepleieren som er opplært i troskap mot den kristne kjærlighetstanken, diakonissen, og den faglærte sykepleieren som har fått en utdanning preget av medisinsk-teknisk teoriundervisning, først og fremst formidlet av leger. Den beskriver også den utdannede sykepleierens kamp mot de ufaglærte, såkalte «gangkonene». Heri inkluderes kampen for «levebrødet» mellom de ulike gruppene, men også en kamp for utdanning og autorisasjon, særlig for sykepleierne. Mellom linjene aner jeg dessuten en mulig motsetning mellom den faglærte sykepleierens kunnskap om og innen pleie og den naturlige omsorgen som utøves av «gangkonene».

I møtet med teksten (Martinsen & Wærness, 1991) aner jeg også en grunnleggende forskjell i et epistemologisk syn på språk og begreper: forfatterne ser ut til å forstå språk og begreper først og fremst som verktøy for en positivistisk, presis kategorisering av fenomener i helsevesenet. Med utgangspunkt i omsorgstradisjonen innen «caring science», nevnt innledningsvis, vil jeg i dette kapitlet hevde et syn på språk og begreper med røtter i en humanistisk vitenskapsteori (Eriksson, 2010). Innenfor denne tradisjonen blir språk og

begreper sett på som noe som kan «åpne opp» for en ny forståelse av verden og fenomener i den (Eriksson, 2010; Sivonen et al. 2010).

Jeg blir umiddelbart utfordret når jeg møter boktittelen (Martinsen & Wærness, 1991), fordi jeg begynner å oversette fra norsk til svensk. Jeg har tidligere i ulike sammenhenger oversatt norsk «pleie» med svensk «vård», basert på en direkte oversettelse av «sykepleie» som «sjukvård». Møtet med denne boktittelen viser at en slik oversettelse av begrepet er for forenklet og til og med motstridende, fordi begrepet «vård» på svensk inkluderer en dimensjon av «omsorg» (SAOB *vårda* subst 1, 7 (tryckår 2019). Ifølge Bokmålsordboka (2025) betyr «sykepleie» å «gi pleie til syk», og her er «omsorg» ikke nevnt som betydning. ifølge Synonymordboka (2022) har «sykepleie» imidlertid to synonymer: «omsorg» og «pleie». Dette vekker min interesse for å utdype min forståelse av betydningen og dimensjonene av mening i disse begrepene, samt deres mulige betydningsutvikling.

Bruk av «pleie» og «omsorg» innen ulike sammenhenger

I denne delen ser jeg på «pleie» og «omsorg» fordi jeg ofte finner dem samlet i ulike typer tekst på ulike nivåer, noe som ytterligere forsterker undringen over deres mening og betydning. I en profesjonelt veiledende tekst som Helsedirektoratets nasjonale faglige råd (2018) anvendes eksempelvis «pleie og omsorg» samlet, nesten som en forlengelse av hverandre, når man ved lindrende behandling i livets slutfase betoner vurdering av «pleie- og omsorgstiltak» for å lindre, i tillegg til legemiddelbehandling. Hvorfor brukes en slik sammenslåing av begrepene?

I et forsøk på å fange opp en aktuell bruk av «pleie» og «omsorg» innen sykepleiefaget har jeg valgt å se på Sykepleiens spesialutgave (Tholens, 2019), en publikasjon som setter søkelys på hva sykepleie er. Denne svært begrensede undersøkelsen av bruken av begrepene i norsk fagspråk viser at både «omsorg» og «pleie» anvendes for å utdype betydningen av «sykepleie». Martinsen hevder i et intervju (Fonn, 2019) at sykepleie handler om «pleie av syke». Omsorg kan formidles av andre enn sykepleiere, og Martinsen setter derfor ikke likhetstegn mellom omsorg og sykepleie. Samtidig betoner hun at «Den

grunnleggende pleien blir ofte forsømt i kavet vårt. Man kan ikke hysje på omsorgen. Kroppene våre er langsomme. Pleien tar den tiden den tar» (Fonn, 2019, 75). Elstad (2019, 16) konkluderer på sin side (på nynorsk) at grunnleggende sykepleie først og fremst handler om liv og død: «den grunnleggjande pleien gir menneskeleg kontakt, ei opning til omverda, nokre gongar den einaste». Fause påpeker at betingelsene for å utøve sykepleie har forverret seg betydelig etter at sykepleieledere forsvant for en del år siden. Sykepleielederne besatt kunnskap om betydningen av pleie, og «dersom lederen ikke løfter frem pleien, blir vår virksomhet usynlig» (Klungland Ousdal, 2019, 131). Begrepet «omsorg» og dets betydning og kvaliteter har blitt studert av Martinsen (1989) i et essay, men den tilsvarende undersøkelsen av «pleie» ser ut til å mangle. Dette vekker nysgjerrighet på betydningen av begrepet «pleie» og dets betydningsdimensjoner på norsk bokmål.

«Pleie» er ikke bare tilknyttet fagspråket innen sykepleie. Begrepet har en universell, menneskelig betydning og er allerede til stede i Edda-diktet *Håvamål*, en samling av en rekke selvstendige dikt. Formen er nesten som i dagens ordspråk: menneskelig livsvisdom der etikk og livssyn dukker opp. Etymologisk betyr *Håvamål* «den høyes tale» og antas å være Odins tale (Nordbø, 2025). Det er ulike meninger om datering av verket; sannsynligvis ble diktet satt sammen av flere dikt før 11-tallet, sannsynligvis 900–950 (Males, 2024). «Pleie» forekommer i versene om vennskap og har en dimensjon av generell, allsidig omsorg. Diktet forteller at du skal være gjestfri, gi gjesten vann og håndkle, mat og klær, og ta vennlig imot ham. Ta dessuten vare på en god venn. Plei ham, gi ham gaver, klær og våpen; slik gjøres vennskapet synlig. En venn er i *Håvamål* en person man gir en ytelse, og som det kreves gjentelse av. I tider med strid var det nødvendig å ha «venner» (Alnæs, 1996).

I utdanningsammenheng forekommer en samtidig bruk av begrepene «pleie og omsorg» (Arntzen, 2007), og det samme gjør den i statistisk rapportering (Torsvik, 2000). Denne begrepslige konstruksjonen ter seg også forankret i organisatorisk kontekst: *Fagforbundet Pleie og Omsorg Oslo* er landets største arbeidstakerorganisasjon med over 400 000 medlemmer. Fagforeningen dekker tradisjonelle yrker innen helsevesenet, men også innen utdanning, kommunikasjon og kultur. Kort sagt: denne begrepslige konstruksjonen, med samtidig bruk av både «pleie» og «omsorg», ser ut til å brukes i kontekster der mennesker møter mennesker. Men hvorfor nevnes disse to begrepene ofte på «lik linje», og hva skiller dem?

Hensikt og forskningsspørsmål

Denne studien tar for seg begrepet «pleie». studien er grunnforskning, og hensikten er å oppdage og beskrive betydelingsdimensjonene i begrepet «pleie», slik at ny forståelse innen forskningsområdet «sykepleie og omsorg» kan nås. Selv om «omsorg» nevnes i liknende sammenheng som «pleie», og det ser ut til at de er blitt brukt på «likeverdige vilkår», tar denne studien i utgangspunktet for seg begrepet «pleie». Dette er også fordi begrepet i utgangspunktet skapte nysgjerrighet i møtet med den norske boktittelen. Den nye forståelsen av begrepet og dets betydelingsdimensjoner som studien gir, kan brukes ved teoribygging, refleksjon i praksis og utdanning.

Forskingsspørsmålene er: Hva betyr begrepet «pleie», og hvilke betydelingsdimensjoner finnes i begrepet?

Metodologisk ansats og metode

Den metodologiske ansatsen for begrepsbestemmelse er hentet fra Koorts (1975) beskrivelse av etymologisk og semantisk analyse som hermeneutiske metoder. Peep Koort var professor i pedagogikk ved Universitetet i Helsinki i Finland, og hensikten med denne metodikkutviklingen var å utvikle disiplinen pedagogikk. I Finland, så vel som internasjonalt, var humanvitenskapelig pedagogikk et attraktivt sted å studere videre for sykepleiere som jobbet med utdanning og ledelse. Derfor ble metodikken godt etablert innen svensk-språklig sykepleie- og høyere utdanning for å utvide og utdype forståelsen av sentrale begreper innen sykepleie og helse. Da Katie Eriksson utviklet den systematiske «vårdvetenskapen» gjennom grunnforskning ved Åbo Akademi fra 1980-tallet og utover, ble denne brukt til å klargjøre kjernebegrepene substans, og den anvendes i flere doktorgradsavhandlinger (Lindholm Nyström et al. 2022). Den hermeneutiske tilnærmingen for å fange substansen i «caring science» fremskrives i flertallet av publikasjoner fra den tradisjonen, og metoden har tydeliggjorts innen perspektivet (Eriksson, 1997, 2010; Eriksson & Herberts, 1993; Sivonen, 2000). I dette kapitlet er de norske begrepene innen

metoden overført fra tidligere utførte semantiske analyser på norsk (Nåden & Eriksson, 2003; Oterholt, 2011).

Modellen for begrepsbestemmelse (Eriksson, 1997; 2010) inkluderer både en ontologisk og kontekstuell bestemmelse, der materialet fra disse to er i dialog med hverandre (jf. Kasén, 2002; 2015). Den ontologiske bestemmelsen omhandler både en bestemmelse av begrepets essens, for eksempel basert på en «klassisk» eller filosofisk tekst, samt etymologisk utredning og semantisk analyse. I den kontekstuelle bestemmelsen undersøkes forekomsten og bruken av begrepet i en kontekst, vanligvis en klinisk omsorgskontekst (Eriksson, 2010). De ulike delene av modellen kan brukes hver for seg eller som en helhet. Dette kapitlet beskriver kun en del av den ontologiske bestemmelsen av «pleie».

Begrepsbestemmelsens gjennomføring

Denne studien beskriver en etymologisk utredning og semantisk analyse av begrepet «pleie» på bokmål. Metoden er beskrevet i detalj av Sivonen et al. (2010), og beskrivelsen av gjennomføring her er samlet sett basert på dette.

Etymologien og semantikken i begrepet undersøkes ved hjelp av etymologiske ordbøker samt et representativt utvalg av synonymordbøker innen tidsrommet der begrepet kom inn i norsk bokmål og frem til i dag. På den måten kan begrepets opprinnelse fra andre språk og dets konseptuelle røtter, samt bærende substans, mulig metamorfose og betydningsutvikling beskrives.

Den semantiske analysen begynner med å utarbeide en tabell over synonymer (sv. *synonymtablå*) for det valgte begrepet. Den viser de valgte ordbøkene i kronologisk rekkefølge og de synonymer de angir. Hvis det ikke er konsensus mellom ordboksforfatterne om betydningen av begrepet, fortsetter granskningen gjennom en diskriminasjonsanalyse. Her utarbeides nye tabeller for de vanligste, mest forekommende synonymene til begrepet som opprinnelig ble valgt. Videre valg av synonymer kan gjøres basert på det teoretiske perspektivet og/eller i løpet av analysen basert på tilstedeværelsen av felles synonymer i de supplerende tabellene. Resultatene fra disse settes sammen i en diskriminasjonsmatrise, og graden av synonymitet mellom de undersøkte begrepene beregnes gjennom formelen:

$$\frac{(\text{Antall eksisterende bindinger}) \times 100}{\text{Antall mulige bindinger}}$$

Graden av synonymitet er her et hjelpemiddel for å klargjøre betydelsesdimensjoner og ikke å se som matematisk sannhet. Basert på disse tegnes et diskriminasjonsparadigme som viser begrepets familie og dimensjonene av mening som begrepet har. Pilene indikerer retningen til synonymiteten, en toveis pil indikerer at begge begrepene angir hverandre som synonymer, mens en enveis pil indikerer at bare ett begrep angir det andre som synonym. Retningen er betydningsfull for tolkningen, særlig når man samler kombinerte begrepsfelt (jf. Sivonen & Kasén, 2003). Synonymer til de inkluderte begrepene fra deres respektive tabeller, med forekomst i ordbøkene som tabellen er basert på, er også gitt her for ytterligere å illustrere omfanget av og betydningen i begrepene. Avslutningsvis tydes og tolkes diskriminasjonsparadigmet.

Valg av ordbøker

Norsk har to offisielle skriftspråk, bokmål og nynorsk. I denne begrepsbestemmelsen brukes ordbøker fra norsk bokmål ettersom det fortsatt er dominerende som hovedskriftspråk (Jf. Vikør, 2025). Valg av ordbøker er gjort med hensikt om representativitet i forhold til ulike forfattere, men på samme måte som i de svenske ordbøkene (Kasén, 2002; Sivonen, 2000) er lingvister innen respektive nordiske språk begrenset i antall, og derfor oppstår en viss overlapping slik at samme norske forfatter er inkludert i redaksjonsarbeidet til flere ordbøker. Representativitet er også gjort i forhold til utgivelsesåret for de utvalgte ordbøkene, slik at tiår fra 1881 dekkes relativt godt frem til 2025. Valgene av de eldste ordbøkene er inspirert av Guttu (2005). Begrepet «pleie» kan forstås både som verb og substantiv. I denne studien er substantivet «pleie» studert i 10 ordbøker.

Funn

Her presenteres funn fra den etymologiske utredningen, den semantiske analysen samt diskriminasjonsanalysen av «pleie». Til slutt tolkes diskriminasjonsparadigmet, og begrepets betydelsesdimensjoner presenteres.

Etymologisk utredning

Substantivet «pleie» stammer fra verbet «pleie» i norrønt *plega*, som kommer fra middel-nedertysk *plegen* (NAOB, 2025). Falk og Torp (1991) viser til sen oldnorsk *plega*, udøve, *plaga* pleie, bære omsorg for, venne, øve, elske, ynde. Forfatterne utdyper videre det middelnedertyske lånet *plegen*, sterkt verb *pleie*, befatte sig med, udøve, sørge for, vara vant til, være en forpligtet til arbeid.

Semantisk analyse

Tabellen over synonymer til «pleie» (tabell 2.1) antyder at betydningen av begrepet har vært relativt uendret i løpet av den studerte perioden. Den dimensjonen av handling som kan tolkes i etymologien for «pleie» gjennom «udøve», «sorge for» og «befatte sig med», er sparsomt synlig. Den andre dimensjonen av kjærlig omsorg i etymologien, gjennom «bære omsorg for», «vaenne», «elske» og «ynde», er gjenkjennelig i tabellen i «omsorg».

Ingen tendens til metamorfose av begrepets betydning kan tolkes ut fra tabellen, men tolkningen må gjøres med forsiktighet, siden materialet er begrenset og utvalget kan ha innvirkning. «Røkt» og «tilsyn» er synlige i hele tidsintervallet, mens «fostring», «opfostring», «frømme» og «fram-hjælp» bare oppgis av Knudsen (1881) og forsvinner deretter. «Omsorg» finnes også over hele intervallet og opptrer fra Schjøtt (1908). «Behandling» og «skjøtsel» tas opp fra midten av 1980-tallet (Gundersen, 1985). Det senest tilkomne synonymet i tabellen er «dyrking», som først vises i Norsk ordbok (2009).

Tabell 2.1

Synonymtablå- pleie

Pleie, -n (subst.)	1881 Knudsen Unorsk og norsk	1908 Schjøtt Norsk dansk	1926 Tønnesen Ordbok	1947 Norsk riksmålsordbok	1985 Gundersen norsk	1993 Bokmålsordboka	1993 Guttu det Norske illustrert	2002 Rommetveit På godt norsk	2009 Tanums store rettskrivende	2025 Det norske akademis	Totalt i 10 ordbøker
Agt	x										1
Røkt	x	x		x	x		x	x	x		7
Omhu	x										1
Røkting	x										1
Tilsyn	x					x	x	x		x	5
Su't	x										1
Vøling	x										1
Fostring	x										1
Oppfostring	x										1
Frømme	x										1
Fram-hjælp	x										1
Pass (1926 - e)		x	x	x	X	x	x	x	x		8
Omsorg		x	x		X		x	x			5
Stell				x	X	x	x	x	x	x	7
Handsaming								x			1
Behandling					X		x	x			3
Forpleining					X						1
Skjøtsel					x		x				2
Dyrking									x		1

Diskriminasjonsanalyse

Siden ordboksforfatterne oppgir forskjellige synonymer for «pleie» og dermed ikke er enige om betydningen, fortsetter begrepsbestemmelsen med diskriminasjonsanalyse. Fra tabellen med synonymer for «pleie» (tabell 2.1) velges ordene pass, stell, røkt, omsorg, tilsyn, behandling og skjøtsel for den videre analysen. Tabellen har 19 synonymer totalt, hvorav 12 bare er listet i én ordbok. Ingen av synonymene som bare er gitt én gang, gir umiddelbar resonans i det innledningsvis beskrevne forskerparadigmet, men to av dem er lagt til under analyseprosessen: «omhu» og «agt/ akt». «Omhu» er synonymt med «omsorg», og «agt/akt» med både «røkt» og «tilsyn»; disse synonymene tas med ettersom de finnes i den innledende tabellen over «pleie». Synonymer fra tabellene for de begrepene som inngår i diskriminasjonsanalysen, er satt sammen i en diskriminasjonsmatrise, tabell 2.2, og graden av synonymitet er beregnet i henhold til den tidligere angitte formelen.

Vektleggingen i begrepsbestemmelsen er å oppdage substans, og eksakte grader av synonymitet er av sekundær betydning, da disse påvirkes av antall ordbøker. I tillegg er de samme ordboksforfatterne til en viss grad inkludert i ulike ordbøker, noe som også kan ha påvirket hvilke synonymer som inngår i hvilke verk. Derfor angis synonymitet her ikke som tall, men bare gjennom ulike linjer mellom de relaterte begrepene. Som tidligere beskrevet kan synonymiteten være tosidig, det vil si at begge ordene har hverandre som synonymer, eller ensidig, når bare det ene ordet har det andre som synonym. Dette indikeres av retningen på pilene i diskriminasjonsparadigmet. Deretter tegnes diskriminasjonsparadigmet. Bare synonymitetsgrader over 10 er her inkludert for å øke leservennligheten.

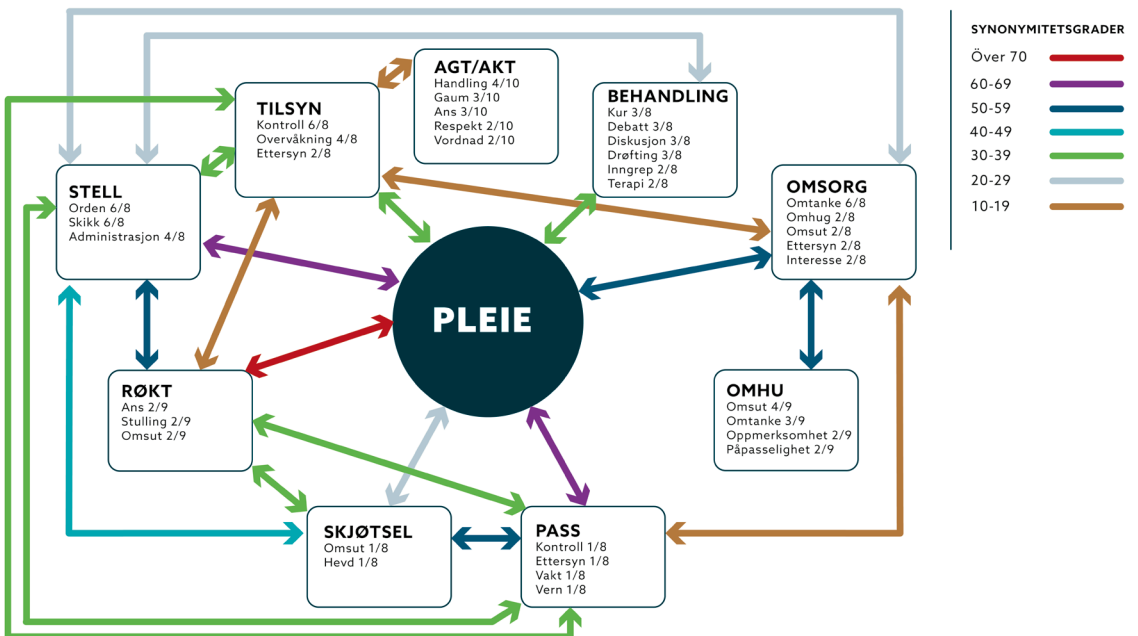
Tabell 2.2

Diskriminasjonsmatrise over «pleie»

	Pleie	Pass	Stell	Røkt	Omsorg	Tilsyn	Behandling	Skjøtsel	Omhu	Agt/ Akt	Møjlige ordboker
Pleie	XX	8	7	7	5	5	3	2	1	1	10
Pass	4	XX	3	0	1	6	0	0	0	0	8
Stell	4	3	XX	3	2	4	0	1	0	0	8
Røkt	7	6	6	XX	0	1	0	2	0	1	9
Omsorg	4	2	2	0	XX	2	0	0	5	0	8
Tilsyn	1	0	1	1	1	XX	0	0	0	1	8
Behandling	4	1	4	1	0	0	XX	0	0	0	8
Skjøtsel	2	8	6	4	1	1	1	XX	0	0	8
Omhu	0	0	0	0	4	0	0	0	XX	0	8
Agt/ Akt	0	1	1	0	0	1	0	0	0	XX	10

Figur 2.1

Diskriminasjonsparadigme over «pleie»

Tolkning av diskriminasjonsparadigmet

Basert på diskriminasjonsparadigmet kan «pleie» tolkes som å ha tre betydelsesdimensjoner. Disse beskrives først på grunnlag av deres hovedord med kvaliteter (Jf. Kasén, 2002):

I betydelsesdimensjonen **pleie som røkt, pass, stell og skjøtsel** finnes hovedordene *røkt* (kvaliteter ex. ans, stulling og omsut), *pass* (kvaliteter ex. kontroll, ettersyn, vakt og vern), *stell* (kvaliteter ex. orden, skikk og administrasjon), *skjøtsel* (kvaliteter ex. omsut og hevd).

Betydelsesdimensjonen **pleie som omsorg** har hovedordet *omsorg* (kvaliteter ex. omtanke, omhug, omsut, ettersyn og interesse). «Omsorg» danner også en egen begrepsfamilie med hovedordene *omhu* (kvaliteter ex. omsut, omtanke, oppmerksomhet og påpasselighet), *stell* (kvaliteter ex. orden, skikk og administrasjon) og *pass* (kvaliteter ex. kontroll, ettersyn, vakt og vern).

I betydelsesdimensjonen **pleie som behandling og tilsyn** framgår hovedordene *behandling* (kvaliteter ex. kur, debatt, diskusjon, drøfting, inngrep og terapi) samt *tilsyn* (kvaliteter ex. kontroll, overvåkning og ettersyn). «Tilsyn» tilhører en begrepsfamilie med *pass* (kvaliteter ex. kontroll, ettersyn, vakt og vern), *stell* (kvaliteter ex. orden, skikk og administrasjon), *omsorg* (kvaliteter ex. omtanke, omhug, omsut, ettersyn og interesse), *røkt* (kvaliteter ex. ans, stulling og omsut) og *agt/akt* (kvaliteter ex. handling, gaum, ans, respekt og vørndad). «Behandling» viser ensidig synonymitet med *stell* (kvaliteter ex. orden, skikk og administrasjon).

Oppsummert kan en tolkning av diskriminasjonsanalysen vurderes å vise at de tre betydelsesdimensjonene av «pleie» indikerer ulike sider ved begrepet. De må alle eksistere sammen når vi har «pleie» til hensikt. Den fullførte begrepsbestemmelsen viser at «omsorg» språklig er en betydelsesdimensjon av «pleie» i norsk bokmål, og dermed kan «pleie» der ikke forstås som «pleie» uten å inkludere «omsorg».

Diskusjon og implikasjoner for «veien videre»

Studiens hensikt er å oppdage og beskrive betydelsesdimensjonene i begrepet «pleie» innen norsk bokmål. Funnene viser at dimensjonen *pleie som røkt*,

pass, stell og skjøtsel kan tolkes slik at pleie synliggjøres i konkrete handlinger. Røkt kan ved første øyekast virke overraskende og til og med malplassert fordi ordet hovedsakelig handler om husdyrhold, å ta vare på og stelle dyr. Ved nærmere ettertanke er den dype betydningen – å nære og holde den andre ren – logisk også i en sykepleiesammenheng. Her kan det også relateres til den grunnleggende betydningen i «nursing», med etymologisk opprinnelse i *nuorishing* (Oxford University Press, u.å.), med betydningen å nære mennesker eller dyr. I denne dimensjonen rettes også oppmerksomheten mot den andre, for å ta vare på og beskytte. Den inkluderer også et mer koordinerende aspekt, knyttet til å ordne og administrere.

Betydelsesdimensjonen *pleie som omsorg* kan tolkes som indre omsorg og omhu innen pleie. En indre omsorg kan fremtre i interesse for den andre og i oppmerksomheten og påpasseligheten for å møte den andres behov. Her kan også «påpasselighet» anses å minne om ansvarsdimensjonen i pleie.

Innen betydelsesdimensjonen *pleie som behandling og tilsyn* framgår et overvåkende og kurativt aspekt ved pleie. Her er «kontroll» og «overvåkning» synonymer ved «tilsyn», noe som kan tolkes som en årvåken dimensjon i omsorg, og som relasjonen til «pass» også beskriver.

Disse tre betydelsesdimensjonene må være til stede og synlige for at «pleie» er «pleie» i begrepslig mening. Er det da slik i dagens sykepleiepraksis, eller er det – som Martinsen og Wærnes allerede spurte i 1979 – «pleie» uten «omsorg»? Ifølge dagens debatt om «sykepleie» og dens innhold, både i massemedia og i litteraturen (jf. f.eks. Hafstad, 2024; Holte, 2025), er det kanskje et punktum som ville vært mer korrekt enn et spørsmålstegn, ettersom betydelsesdimensjonen *pleie som behandling og tilsyn* ter seg dominerende. Som Martinsen og Wærnes allerede spådde den gang, har sykepleiere i økende grad blitt administratorer og koordinatorene i teamarbeidet de er en del av. Oppgavedelingen som har blitt presentert som en mulighet til å gjenvinne plassen nær pasienten, kan være det motsatte dersom ikke også ansvaret diskuteres (Gjevjon, 2024). I denne begrepsbestemmelsen fremstår ansvarsdimensjonen overraskende vagt; den vises primært gjennom «tilsyn», der kontroll, overvåkning og ettersyn framgår. Også i «tilsyn» forekommer «kontroll» som et synonym sammen med «ettersyn», «vakt» og «vern». «Kontroll» kan betraktes som en fremtredende dimensjon i New Public Management, hvor stadig nye lister over punkter må være krysset. Diskriminasjonsparadigmet i fig. 2

viser dog at en så ensidig betoning av enkelte aspekter ikke fanger meningen i begrepet som helhet.

Ifølge Gjevjon (2004) trenger sykepleiere å gjenvinne makt over egen profesjon og ta ansvar for dens innhold og tolkning. Funnene i den gjennomførte begrepsbestemmelsen – de tre betydelsesdimensjonene som begrepet «pleie» språklig har – kan dermed bli et verktøy for å reflektere over dagens situasjon og det idealet innen sykepleie man streber mot. Dermed kan sykepleieutøvelse bli synlig i konkrete handlinger; *pleie som røkt, pass, stell og skjøtsel*; som indre omsorg og omhu; *pleie som omsorg*; samt i det kurative og overvåkende; *pleie som behandling og tilsyn*.

En fortsatt begrepsbestemmelse av hovedbegrepene i de betydelsesdimensjonene som viser til, for sykepleie, interessante begrepsfamilier, dvs. «omsorg» og «tilsyn», kan tydeliggjøre dimensjonene ytterligere og tilføre nyanser. Kvaliteter inkludert i hvert hovedbegrep kan også undersøkes for videre sammenhenger, f.eks. «ans» og «omsut». For en helhetlig begrepsbestemmelse trenger den ontologiske bestemmelsen også å suppleres med beskrivelser av essensen i begrepene; i tillegg er en kontekstuell bestemmelse nødvendig (jf. tidligere referert Erikssons modell for begrepsbestemmelse). Den gjennomførte etymologiske og semantiske analysen gir imidlertid grunnlag for refleksjon over begrepets betydelsesdimensjoner, både i undervisning og i klinisk praksis. På denne måten kan sykepleie gjenvinne den opprinnelige betydningen av begrepet «pleie», som fremstår som sentralt i profesjonsnavnet, sammen med benevnelsen for pasienten, «syke».

Kritisk granskning

Begrepsbestemmelsen av «pleie» på norsk bokmål i 10 ordbøker utgitt mellom 1881–2025 er grunnforskning, og dens umiddelbare anvendelse er dermed begrenset. Grunnforskning er likevel en forutsetning for utvikling av en disiplin fordi en vitenskap er basert på «kommunicerbarhet på hög nivå» (jf. Koort, 1975). Begrunnelsen for at studien er gjennomført på norsk, handler altså om å gi innsikt i hvilket innhold og omfang begrepet har (på norsk), og som kan ha falt bort eller blitt uklart over tid, og som dermed også må

avklares i dagens kliniske praksis. Siden ord og begreper er forankret i en språklig kultur, og i en måte å tenke på, kan direkte oversettelser av begreper fra ett språk til et annet være utfordrende, hvorved oppdagelsen blir «skymd». Derfor burde begrepelige oppdagelser finne sted i språket de kommuniseres på (jf. Sivonen et al., 2010).

Et materiell problema eksisterer i dagens digitale verden, der oppdatering av digitale ordbøker skjer fortløpende, og forskerne ikke får årstallet for når utgaven ble utgitt, fordi referansen angir kun når utgaven ble besøkt. Dermed er dette en begrensning i granskningen av begrepets metamorfose.

Undersøkelsen av terminologien bare i Sykepleiens spesialutgave (Tholens, 2019) kan selvfølgelig stilles spørsmål ved fordi den er begrenset i omfang. En gjennomgang av artikler publisert på norsk bokmål i en viss periode, for eksempel i *Sykepleien* eller *Sykepleien Forskning*, kunne sannsynligvis gitt et mer nyansert resultat, og det er rom for videre forskning her. Samtidig kan gjennomgangen av publikasjonen som brukes, forsvares fordi den kan anses å gi et øyeblikksbilde, «et frosset øyeblikk» av forståelse (jf. Ödman, 1988), av terminologien som brukes innen sykepleie.

Referanser

- Alnæs, K. (1996). Det store landnåmet. I *Historien om Norge: Bd. Årg. 19* (Nummer 5, s. 89–159). Gyldendal.
- Arntzen, K. (2007). *Prosedyrer i pleie og omsorg*. Damm.
- Den eldre Edda*. (u.å.). i *Store norske leksikon*. Hentet 15. oktober 2025, fra https://snl.no/Den_eldre_Edda
- Elstad, I. (2019). Grunnleggjande sjukepleie gjeld liv og dod. I Tholens, B. *Hva er egentlig sykepleie?* (s. 12–16).
- Eriksson, K. (1997). Perustutkimys ja käsiteanalyysi. I *Hoitotieteen tutkimusmetodiikka* (s. 50–75). WSOY.
- Eriksson, K. (2010). Concept determination as part of the development of knowledge in Caring Science. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24(1), 2–11.
- Eriksson, K. & Herberts, S. (1993). Lidande- en begreppsanalytisk studie [Vårdforskning 4]. I K. Eriksson (Red.), *Möten med lidanden* (s. 29–54). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi.
- Fagforbundet Pleie og Omsorg Oslo. (u.å.). Hentet 6. februar 2025, fra <https://www.fagforbundet.no/fagforeninger/oslo/avd061/>
- Falk, H. & Torp, A. (1991). *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Bjørn Ringstrøms antikvariat. (Opprinnelig utgitt 1903)
- Fonn, M. (2019). Pleien tar den tiden den tar. I Tholens, B. *Hva er egentlig sykepleie?* (s. 70–75).
- Gjevjon, E. (2024). Slutt snakke om profesjonskamp det er hersketeknikk. *Sykepleien*. <https://sykepleien.no/2024/04/slutt-snakke-om-profesjonskamp-det-er-hersketeknikk>
- Grønvik, O., Vikør, L. S., Worren, D., Almenningen, O. & Wetås, Å. (2009). *Norsk ordbok : ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet : Band VIII : Mugg – ramnsvart: Bd. VIII*. Samlaget.
- Gundersen, D. (1984). *Norsk synonymordbok* (2. utg.). Kunnskapsforl.
- Guttu, T. (1993). *Norsk illustrert ordbok : moderat bokmål og riksmål*. Kunnskapsforlaget.
- Guttu, T. (2005). Ordbokssituasjonen omkring 1905. *SPRÅKnytt*, 33(1–2), 21–25.
- Hafstad, A. (2024). Leder. *Sykepleien*.
- Helsedirektoratet. (2018). *Lindrende behandling i livets sluttfase* [Nasjonale faglige råd 18. 9. 2018]. <https://sykepleien.no/meninger/2024/06/sykepleiere-ma-fa-bruke-kompetansen-sin-riktig>
- Kasén, A. (1996). Vårdrelationen som berättelse och förbindelse-en begreppsanalytisk upptäckt. *Hoitotiede*, 8(4), 175–183.
- Kasén, A. (2002). *Den vårdande relationen* [Doktorgradsavhandling]. Åbo Akademis förlag.
- Kasén, A. (2015). Att föra dialog med ordböcker vid en hermeneutisk begreppsbestämning. I L. Nyström, C. Koskinen & Y. Näsman (Red.), *Hermeneutisk forskningspraxis*. (s. 111–127). Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi.
- Klungland Ousdal, C. (2019). Det er tøffere i dag enn på 50-tallet. I Tholens, B. *Hva er egentlig sykepleie?* (s. 130–131).
- Knudsen, K. (1881). *Unorsk og norsk eller fremmedords avløsning*. Alb. Cammermeyer.

- Knudsen, T., Sommerfelt, A., Noreng, H. & Riksmålsvernet. (1947). *Norsk riksmålsordbok*. H. Aschehoug.
- Koort, P. (1975). *Semantisk analys och konfigurationsanalys. Två hermeneutiska metoder*. Studentlitteratur.
- Lindholm Nyström, L., Lindström, U. Å., Zetterlund, J. E. & Raile Alligood, M. (2022). Theory of Caritative Caring. I M. R. Alligood (Red.), *Nursing Theorist and Their Work* (10. utg., s. 140–166). Elsevier.
- Males, M. (2024). The Dating of «Hávamál». *Maal Og Minne*, 116(1). <https://doi.org/10.52145/mom.v116i1.2277>
- Martinsen, K. (1989). *Omsorg, sykepleie og medisin : historisk-filosofiske essays*. TANO.
- Martinsen, K. & Wærness, K. (1991). *Pleie uten omsorg? Norsk sykepleie mellom pasient og profesjon*. Pax Forlag. (Opprinnelig utgitt 1979)
- Nordbø, B. (2025). *Hávamål*. i *Store norske leksikon*. <https://snl.no/H%C3%A5vam%C3%A5l>
- Nåden, D. & Eriksson, K. (2003). Semantisk begrepsanalyse – et grunnleggende aspekt i en disiplins teoriutvikling. *Vård i Norden*, 23(1), 21–26. <https://doi.org/10.1177/010740830302300105>
- Oterholt, F. (2011). Begrepet mot – en semantisk analyse. *Klinisk Sygepleje*, 25(2), 17–27. <https://doi.org/10.18261/ISSN1903-2285-2011-02-03>
- Oxford University Press. (u.å.). Nursing, n., Etymology. I Oxford English dictionary. <https://doi.org/10.1093/OED/1721667841>
- Rommetveit, M. (2002). *På godt norsk : synonymordbok med omsetjingar til nynorsk* (2. utg.). Samlaget.
- Schjøtt, S. (1908). *Norsk ordbok, med ordtyding paa norsk-dansk : til skule- og literært bruk ved S. Schjøtt*. Det Norske Samlaget.
- Sivonen, K. (2000). *Vården och det andliga. En bestämning av begreppet «andlig» ur ett vårdvetenskapligt perspektiv* [Doktorgradsavhandling]. Åbo Akademis förlag.
- Sivonen, K. & Kasén, A. (2003). Enheten människa – kropp, själ och ande. I K. Eriksson & U. Å. Lindström (Red.), *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap* (s. 75–95). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi.
- Sivonen, K., Kasén, A. & Eriksson, K. (2010). Semantic analysis according to Peep Koort – a substance-oriented research methodology. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24(1), 12–20.
- Torsvik, M. (2000). *Etterspørsel og utgifter til pleie og omsorg* (Bd. 2000/21). Statistisk sentralbyrå.
- Tønnessen, S. J. (1926). *Norsk og Fremmed-ordbok*. Gyldendal Norsk forlag.
- Ödman, P. J. (1988). *Tolkning förståelse vetande. Hermeneutik i teori og praktik* (Första upplagan, fjärde tryckningen). Almqvist & Wiksell.

Digitala ordböcker

- «pleie». I: Bokmålsordboka. Språkrådet og Universitetet i Bergen. <https://ordbokene.no/bm/45230> (hentet 07.02.2025).
- «pleie_1». I: Det Norske Akademis ordbok. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. https://naob.no/ordbok/pleie_1 (hentet juni 2025).
- «pleie_2». I: Det Norske Akademis ordbok. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. https://naob.no/ordbok/pleie_2 (hentet februar 2025).
- SAOB = *Ordbok över svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien. Lund 1893–. <https://www.saob.se>.
- «sykepleie». I: Bokmålsordboka. Språkrådet og Universitetet i Bergen. <https://ordbokene.no/bm/58951> (hentet 07.02.2025).
- «sykepleie». I: *Det Norske Akademis ordbok*. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. <https://naob.no/ordbok/sykepleie> (hentet februar 2025).

